

Prilog poznavanju ludbreškog kraja u 13. stoljeću

DANKO DUJMOVIĆ

Najraniji poznati pisani izvori koji govore o području ludbreške Podravine nastali su u 13. stoljeću. Očuvani pisani izvori iz toga vremena uglavnom rješavaju pitanja vezana uz posjede, ali sadrže i opise međa tih posjeda s informacijama o izgledu tadašnjeg kulturnog krajolika te imenima pojedinih posjednika. U izvorima su opisane međe posjeda Slanje, Bugna (Bednja), Zarpetri, Črnc, Ebrys (Obrež), Razna (Rasinja), a u njihovom susjedstvu spominju se drugi posjedi ili posjednici. Oslanjajući se na navedene izvore te na radove autora koji su već pisali o ludbreškoj povijesti predlažu se novi elementi za rekonstrukciju međe posjeda Zarpetri te ubikaciju posjeda Bednja i posjeda sepulkralaca koji se u izvorima spominje u blizini Ludbrega.

Ključne riječi: ludbreška Podravina, Zarpetri, Črnc, Bednja, sepulkralci

1. Uvod

Najraniji poznati pisani izvori koji govore o području ludbreške Podravine nastali su u 13. stoljeću. To je područje u razdoblju vladavine Arpadovića administrativno pripadalo Zaladskom komitatu, a tijekom 13. stoljeća je graničilo sa susjednim Varaždinskim komitatom na zapadu, Kalničkim komitatom na jugu i Komarničkim komitatom na istoku. Očuvani pisani izvori iz toga vremena uglavnom rješavaju pitanja vezana uz posjede, a nama su interesantni jer čuvaju opise međa tih posjeda s informacijama o izgledu tadašnjeg kulturnog krajolika te imenima pojedinih posjednika. U izvorima su opisane međe posjeda Slanje, Bugna (Bednja), Zarpetri, Črnc, Ebrys (Obrež), Razna (Rasinja), a u njihovom susjedstvu spominju se drugi posjedi ili posjednici.

Koristeći te izvore, ovim su se područjem već bavili brojni autori obrađujući pojedine teme i rješavajući određena pitanja. Tako su, primjerice, o srednjovjekovnoj povijesti

ludbreškog kraja pisali Marija Winter, Josip Adamček, Lelja Dobronić, Juraj Belaj, Ranko Pavleš i drugi.

Ovim tekstom, oslanjajući se na radove spomenutih autora, predložio bih nove elemente u rekonstrukciji međe posjeda Zarpetri te ubikaciju posjeda Bednja i posjeda sepulkralaca koji se u izvorima spominje u blizini Ludbrega.

2. Razrada

Posjed Zarpetri se pod tim imenom spominje 1265. godine, kada čazmanski kaptol na zamolbu varaždinskog građanina Kureja prepisuje darovnu ispravu iz 1261. godine, kojom je Kurej taj posjed dobio od kralja Bele IV.¹ U kraljevoj je darovnici opisana međa posjeda. Međa je ponovno opisana u ispravi iz 1270. go-

¹ SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. V, Zagreb, 1907., 361–362.

dine kada su Kureji i njegovi sinovi prodali ovaj posjed Dioniziju i njegovoj braći za četrdeset maraka i palaču u Varaždinu.² Prema oba opisa, međa ovog posjeda je u reambulaciji smjerala od obale Drave do rijeke Bednje (*Bygne*) i dalje, do rječice Bednjice (*Bygnyche*), cijelim putem graničeći s križarima. Od Bednjice je međa nastavila dalje na jug do rječice Črnc (Chernec) gdje je započela zajednička granica s posjedom *Copy* (*terra de Copy*) te je ubrzo, prateći Črnc prema jugu, započela graničiti s Romanom. Napustivši tok Črneca, međa je uhvatila tok potoka *Halyna*, zatim je pratila cestu u smjeru juga do mosta na mjestu gdje se *Halyna* granala pa je nastavila starom cestom do naselja na obali rječice Segovine (*Scegune*). Međa je prešla preko te rijeke i nastavila pratiti cestu do vojne ceste kod doma Ladislavovog sina Martina. Nakon toga je međa, prateći neku cestu, zaokrenula prema istoku i brežuljku *Ozloa goriche* graničeći s Jurjevim posjedom; odvojivši se od ceste, međa je prošla kroz šumu i pored Jurjeva sela (*villa Georgii*) te je slijedeći oznake stigla do neke ceste, kojom je prešla rijeku Bednju i vratila se do početne točke na dravskoj obali.³

2 Isto, 532–534.

3 Isto, 198. („*Prima meta incipit in littore Drave et tendit ad unam ulmum iuxta terram Cruciferorum, deinde ad ilicem crucesignatam, ab inde transit fluvium Bygne, ad arborem que dicitur egurfa, sub qua est meta terrea, deinde per fluvium Bygnyche vadit versus meridiem ad rivulum qui Chernec appellatur, ubi distancia a metis Cruciferorum coniungitur metis terre de Copy eundo per dictum rivulum Chernec versus meridiem incipit tenere metas cum Romano, iensque longe exit de rivulo Chernec ad rivulum qui vocatur Halyna existentem iuxta terram eiusdem Romani, per quam ad aquam Halyna eundo exit ad viam versus meridiem, iuxta quam viam est meta terrea sub arbore egurfa, inde per eandem viam venit ad pontem, ubi predicta Halyna duplicatur et inter utramque Halynam per veterem viam venit ad metam terream sitam apud fraxinum, deinde venit ad metam sitam sub arbore nucis iuxta villam que est super rivulum Scegune, inde transiens rivulum Scegune ad pirum signatam, inde per eandem viam cadit in stratam exercituaelem prope domum Martini filii Ladizlay et iterum reflectitur ad partes orientales ad monticulum Ozloa goriche ubi est meta, inde iuxta terras Georgii vadit ad pirum crucesignatam, deinde ad cerasum parvam, in meta cerasum dico existentem, deinde protenditur ad metam sitam in piro crucesignata et ibi exiens de via in silvam ad ilicem duplici cruce signatam et transit silvam ad ilicem iterum duplici cruce signatam, ab inde it iuxta villam Georgii ad ilicem aduc(!) duplici cruce signatam, inde per silvam et per metas arboreas cruce signatas venit ad arborem iahur, inde per altam pirum cruce signatam, deinde per viam vadit ad fluvium Bygne supradictum, in cuius ripa est meta sub ylice,*

Ime rijeke *Bygne* je povezano s rijekom Bednjom. Međutim, o točnoj ubikaciji ovog posjeda, odnosno posjeda križara koji se spominju na njegovim granicama u literaturi, postoje različita mišljenja. Dobronić je ove križare na temelju toponima povezala sa šumom Križančija koja se nalazi južno od mjesta Veliki i Mali Bukovec. Pri tome se nije izravno oslanjala na ovu ispravu već na kasnije izvore koji spominju križarske posjede u blizini Ludbrega. Ovu je tvrdnju dodatno argumentirala postojanjem kapele sv. Marije na imanju obitelji Drašković koje se u kasnijem periodu prostiralo na ovom istom području.⁴ Naime, u popisu župa iz 1334. godine navedena je Crkva Blažene Djevice koja je pripadala križarima („*ecclesia beate virginis cruciferorum*“). Buturac je tu crkvu ubicirao u mjesto Križovljan, zapadno od Ludbrega, smatrajući da je to mjesto dobilo ime prema križarima.⁵ Dobronić je opovrgnula takvo rješenje zaključujući da je *Križovljan* ime ipak dobio prema crkvi posvećenoj sv. Križu (koja se u popisu župa iz 1334. godine spominje u naselju *Slarje* („*ecclesia sancte crucis de Zlauina*“)). Stoga Dobronić križarsku Crkvu sv. Marije smješta na područje današnje Križančije, pretpostavljajući da je kasnija kapele obitelji Drašković preuzela titular srednjovjekovne crkve, a moguće i njezinu poziciju. U nastavku, Dobronić spominje ispravu iz 1320. godine kojom ivanovci ustupaju Nikoli iz Ludbrega svoj posjed Črnc (*Chernech*) pored kastruma Ludbreg. S obzirom da se bavila samo posjedima križara, Dobronić na ovom mjestu nije posebno obraćala pažnju na ubikaciju drugih posjeda uz Bednju u njihovom susjedstvu, tako da je ona posjed Črnc, spomenut 1320. godine na temelju toponima, smjestila na područje između mjesta Koprivnički Ivanec i rijeke Drave jer se u okolici Ivanca javljaju nazivi Črna mlaka i selo Črnkovec.⁶

transiensque aquam ad metam que est sub piro tendit ad arborem egurfa cruce signatam, deinde rediens iterum ad litus Drave contiguatur priori mete et sie terminantur...“)

4 DOBRONIĆ, Jelja: *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*. // Rad JAZU, 406, Zagreb: JAZU, 1984., 41–42.

5 BUTURAC, Josip: *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // *Starine* 59, 1984., 75.

6 DOBRONIĆ, Jelja: *Nav. dj.*, 43.

O smještaju posjeda Črncet ima i drugih mišljenja te se on u literaturi još uvijek javlja pod znakom upitnika. Tako ga, primjerice, Ilijanić i Mirković smještaju u predjel Črnile, u sjevernom dijelu Ludbrega, a Buturac, A. Horvat, Kancijan, Stošić i Horvat-Levaj povezuju križare na ovome području s crkvom u mjestu Križovljan.⁷ Juraj Belaj, pak, smatra da su ivanovci imali posjed u samom Ludbregu, referirajući se na lokalnu predaju o postojanju križarskog samostana u Ludbregu temeljenu na zapisu iz 17. stoljeća kojeg je iznio Kukuljević i koja se također prenosi u literaturi.⁸ S tim podatkom Belaj veže zapis iz 1239. godine gdje ban *Opoj* presuđuje u nekoj parnici pred svjedocima u Crkvi sv. Ivana kod križara u *Bynmi*.⁹ Iako se *Bynna* iz ove isprave povezuje s današnjim mjestom Ivancem kod Varaždina,¹⁰ koji se nalazio na velikom ivanovačkom posjedu što se prostirao na sjevernim obroncima Ivan-

čice, Belaj predlaže mogućnost da se *Bynna* ipak odnosi na današnji Ludbreg.¹¹

Pavleš je ponudio rekonstrukciju međe bednjanskog vlastelinstva smatrajući da je ono nastalo spajanjem posjeda Zarpetri (čije su međe opisane 1261. i 1270. godine) i Črncet (čije su međe opisane 1320. godine kada ga je Nikola iz Ludbrega dobio od ivanovačkog preceptora kao nagradu za pomoć u povratu posjeda Bela).¹² Pavleš kaže kako nema sumnje da su križari dali ime šumi Križančija i upravo tu smješta križarski posjed Črncet. Prema tome, on je iznio tezu da je kasnosrednjovjekovno bednjansko vlastelinstvo nastalo spajanjem zapadnog posjeda Zarpetri i istočnog posjeda Črncet. Pri tome povezuje ime zapadnijeg posjeda s današnjim mjestom Sv. Petar Ludbreški i zaključuje da je otprilike obuhvaćao i mjesta Dubovica i Kapela. Črncet smješta na područje šume Križančija, do potoka Črncet koji teče između te šume i mjesta Lunjkovec te smatra da je ovaj posjed obuhvaćao mjesta Mali Bukovec (možda i Veliki Bukovec), Županec i Novo Selo. U svom radu, on iznosi okvirnu rekonstrukciju međe oba posjeda. Svojim bih radom Pavlešovu rekonstrukciju nadopunio dodatnim ubiciranjem elemenata spomenutih u ispravama.

Prema svemu, posjed Zarpetri protezao se od obale Drave, preko Bednje, do rječice Črncet sjeverno od mjesta Martinić i Lunjkovec, zatim do rječice Segovine. Između Črnca i Segovine međa je prelazila neki potok *Halyna* čije ime nije zabilježeno na kartama, ali bi mogao odgovarati potoku koji teče zapadno od mjesta Martinić te se ulijeva u Črncet. Uz potok je na osnovnoj karti zabilježen toponim Falinovec, koji bi se možda mogao dovesti u vezu sa zapisanim oblikom *Halyna*. Stara cesta spomenuta u izvoru, koja vodi prema rijeci Segovini, može se povezati s prometnicom između današnjih mjesta Sv. Petar Ludbreški i Bolfan. Međa je u ovom dijelu prošla uz naselje pored Segovine, ali prije prelaska preko rječice, dakle, sjeverno od njezinog toka, tako da ono danas ne postoji, odnosno ne bi se moglo povezati ni sa jednim postojećim današnjim naseljem.

7 ILLJANIĆ, Mira; MIRKOVIĆ, Mirjana: *Urbani razvoj Ludbrega*. // Ludbreg (ur. Vlatko Mađarić), 131.; *Ludbreg*: Skupština općine: SIZ za kulturu, tehničku kulturu i informiranje općine: Narodno sveučilište, 1984; BUTURAC, Josip: *Nav. dj.*, 1984., 75.; HORVAT, Anđela: *Između gotike i baroka*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975., 13.; KANCIJAN, Antun: *Traganje za podrijetlom imena mjesta sela ludbreške Podravine*. // Podravski zbornik (ur. Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 119.; STOŠIĆ, Josip: *Srednjovjekovna umjetnička svjedočanstva u Zagrebačkoj biskupiji*. // Sveti trag – devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije (ur. Margarita Šimat, Danko Zelić), Zagreb: MGC – Muzej Mimara, 1994., 123.; HORVAT-LEVAJ, Katarina: *Sakralna arhitektura; Ludbreg*. // Ludbreg – ludbreška Podravina (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997., 277–278.

8 BELAJ, Juraj: *Ecclesiasancti Johannis apud cruciferos in Bynna*. // Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 20, 2003., 152.; KUKULJEVIĆ, Ivan: *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci Sv. Ivana u Hrvatskoj*. // Rad JAZU, 81, Zagreb: JAZU, 1886., 39.; ADAMČEK, Josip; KAMPUŠ, Ivan: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976., 59., 94., 121.; WINTER, Marija: *Na podravskoj magistrali*. // Podravski zbornik (ur. Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 125.

9 SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. IV, Zagreb, 1906., 98–99.

10 BUDAK, Neven: *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*. Zagreb, Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“, 1994., 72.

11 BELAJ, Juraj: *Nav. dj.*, 2003., 153.

12 PAVLEŠ, Ranko: *Vlastelinstvo Bednja i posjed Kapela u srednjem vijeku*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, XI, 21, 2012., 5–16.

Vojna cesta na koju se priključuje stara cesta nakon što pređe preko Segovine jest moderna prometnica Koprivnica – Ludbreg. Odavde međa cestom produžuje do brežuljka *Ozloa goriche*, koji se ne može sa sigurnošću ubicirati, no vjerojatno bi se radilo o izdanku brijega iznad Bolfana i cesti koja se iz tog mjesta uspinje prema jugu te je, odvojivši se od ceste, prema zapadu preko šume prošla pored Jurjevog naselja – možda na području današnjeg mjesta Radovanica – te je kroz šumu došla do ceste i njom do Bednje. Moguće je da bi se ova cesta mogla povezati s prometnicom koja iz Torčca vodi prema Sv. Petru Ludbreškom i dalje na sjever, preko Bednje do Kapele Podravske i Dubovice, odakle je međa produžila do Drave.

Međe posjeda Črnc, koji je prvotno pripadao ivanovcima, opisane su u ispravi iz 1320. godine vrlo šturo. Za istočnu je među rečeno samo da kreće od rijeke Črnc i susjednog posjeda Opojeva sina Stjepana prema Dravi i zatim se nabrajaju susjedi prema zapadu, tako da s južne strane nakon Opojevog sina Stjepana posjed graniči s Martinovim sinom, komesom Ladislavom, a kao zapadni susjedi se spominju Jurjevi sinovi, zatim komes Martin te Ivanov sin magister *Gurgek* s ostalom svojom braćom.¹³ Opoj je, dakle, susjed u jugoistočnom dijelu posjeda, kod rječice Črnc, što je Pavleš povezoao sa susjednim posjedom Rasinja.¹⁴ On također zaključuje da se posjed Opojeva sina podudara s posjedom *de Copy* spomenutim 1261. godine na južnoj međi posjeda *Zarpetri*, upravo na Črncu, na mjestu gdje su se tada spajale međe Opoja, križara i Kureja kao tadašnjeg posjednika *Zarpetri*. Pavleš istočnu među posjeda Črnc povlači zapadno od današnjih mjesta Antolovec i Selnica.

13 SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. VIII, Zagreb, 1910., 558.; (...A parte orientali iuxta fines possessionis nobilis iuuenis, videlicet Stephani filii Opoj adiacet quidam fluiius Chermeu uocatus et transit uersus Drauam, a parte meridionali vicinatur possessionibus eiusdem magistri Stephani memorati, ab eadem uero meridionali parte adiacet comiti Ladizlao filio. Martini, ab occidentali autem parte adiungitur possessionibus virorum nobilium filiorum Georgii scilicet comitis Mark et Gurgek magistris filii Johannis cum reliquis fratribus suis, ab aquilone autem percurrit Draua...).

14 PAVLEŠ, Ranko: *Podravina u srednjem vijeku*, Samobor: Meridijani, Koprivnica: Povijesno društvo, 2013., 35–37.

Križari se spominju i kao istočni susjedi posjeda *Bugna*, ali se izričito navodi da se radi o sepulkralcima. Ovaj je posjed kralj Bela IV. godine 1244. potvrdio rodu *Chor* (uz druga dva posjeda, *Lusa* i *Tornoa*, koji su se nalazili sjeverno od Drave).¹⁵ Reambulacija ovog posjeda je započela u sjeveroistočnom dijelu, odakle je međa smjerala na jug, graničeći sa sepulkralcima. Međa je prešla preko rijeke Bednje (*Bugna*) i nastavila dalje na jug, uspinjući se na brdo i prešavši neku rijeku, do zajedničke međe s Lukačevim sinom Jurjem. Odavde je međa zaokrenula na zapad, u susjedstvu Pothejevog sina Stjepana te se prateći neku rijeku uspjela na brdo, odakle se spustila do rijeke Bednje, prešla ju i u susjedstvu jobagiona zaladskog kastruma iz roda *Mortunus* produžila na sjever do velike ceste, gdje se nalazio posjed *Bu(r)zezech*. Zatim je međa pratila veliku cestu u smjeru istoka do raskrižja gdje su se spajale međe posjeda *Vichen* i posjeda komesa Jurja te se tom cestom vratila do početne točke.¹⁶ Winter smatra da ova isprava govori o ludbreškom vlastelinstvu, što preuzima i Feletar, dok Pavleš to negira, smještajući ovaj posjed na područje između današnjih mjesta Slanje i Kučan Ludbreški.¹⁷ Naime, Pavleš ova-

15 CD, sv. IV, 251.

16 Isto, 251. (...prima meta terre Bugne incipit in magno arbore de ilyce, vbi est meta terrea et ibi tenet meta(m) cum Cruciferis sancti sepulcri; inde autem procedendo versus meridiem peruenit ad aquam Bugne vbi est meta terrea in quadam arbore que wigo egerfa nuncupatur; et inde transit aquam Bugne et ascendit supra montem et hinc descendit ad vnum fluiuum, et inde plane eundo iuxta siluam ascendit montem, vbi est meta terrea in arbore castanea, et inde tendit versus meridiem ad metam terream ibique coniungitur terre Georgii comitis filii Lucach; deinde autem plane procedendo uersus occidentem cadit in vnum fluiuum ibique tenet metas cum Stephano filio Pothey et ab hinc per eundem procedendo ascendit montem vnam, vbi est meta terrea, et inde descendit ad aquam Bugne, quam transeundo venit in locum ubi est meta terrea super piro ibique tenet metas cum filiis iobagionum castri Zaladiensis qui vocantur de genere Mortunus, deinde eiam tendit versus septemtrionem ad metam terream, ab hinc uadit in magnam viam et venit in locum, ubi coniungitur terre Bu(r)zezech, et inde procedendo vadit ad orientem in magna uia et per eandem venit ad uias in modis(!) crucis, vbi est meta terrea ibique coniungitur terre Vichen et eiam terre comitis Georgii, et per eandem viam venit iterum ad metam priorem ibique terminatur...).

17 WINTER, Marija: *Ludbreški grad i njegovi gospodari*. // Iz povijesti Ludbrega i okolice, sv.1, Ludbreg: Grad Ludbreg, Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“, 2000., 78.; FELETAR, Dragutin: *Podravina, općine Đurđevac Koprivnica i Ludbreg uprošlosti*

kvu ubikaciju određuje na temelju spomena sepulkralaca čiji posjed je povezao s toponimom Križančija kod mjesta Kučan. Pri tome se referira na spomen posjeda *Krysynychicza/Crysynychya* u popisu poreza iz 1507. do 1520. godine, za koji je tada navedeno da pripada križarima u Glogovnici, što Pavleš argumentirano povezuje sa sepulkralcima.¹⁸

Međutim, ipak se na slažem s ovakvom ubikacijom. Naime, u Ludbregu je živa tradicija o prisutnosti križara u samom mjestu. Do duše, Winteričino povezivanje hospitala iz 18. stoljeća s hospitalicima nije sasvim valjan argument (Radović Mahečić je hospital dovela u vezu s porastom značaja Ludbrega kao hodočasničke destinacije tijekom 18. stoljeća¹⁹), ali Kukuljevićev navod da je samostan nedaleko ludbreškog grada postojao još u 18. stoljeću u blizini varaždinske ceste, ipak ne treba olako odbaciti. Winter ga je smjestila na lokaciji današnje pošte u Ludbregu gdje je nekoć stajala „kurija ludbreškog vlastelinstva“, za koju Winter nagađa da je mogla biti građena od materijala srušenog samostana.²⁰ Winter se na ovo još nadovezuje podacima o postojanju Crkve sv. Ivana na južnoj strani ludbreškog trga koja je postojala 1659. godine, a za koju također nagađa da su ju mogli graditi ivanovci. Na ovu se priču oslonio i Belaj kada je spomen križara i Crkvi sv. Ivana *in Bynna* povezao s Ludbregom, predlažući da bise ivanovci ipak mogli povezati s ovim mjestom.²¹ O titularu crkve i samoj Crkvi sv. Ivana u Ludbregu, kao i o njezinom vremenu nastanka, na ovom mjestu neću nagađati, no uz Ludbreg se ipak vezuje posjed sepulkralaca, o čemu govore Dobronić te Adamček i Kampuš, referirajući se na izvor koji je ranije objavio Kukuljević, a koji svjedoči da je sepulkralski posjed *Križančija* kod Ludbrega

u 16. stoljeću pripojen glogovničkoj prepozituri.²² Sepulkralska prepozitura sa sjedištem u Glogovnici je 1611. godine prepuštena isusovačkom kolegiju u Zagrebu, a s njom i neka polja kod Ludbrega koja su tada dana u zakup barunici Suzani Ratkaj, vlasnici ludbreškog vlastelinstva.²³

S ovim podacima se podudara opis međe posjeda *Bugna* koja se vraća prema početnoj točki i posjedu sepulkralaca kod Bednje, velikom cestom prema istoku, prolazeći pored raskrižja. U tom slučaju se velika cesta može povezati s pravcem koji Ludbregu prilazi s jugozapada, iz Slanja i Hrastovskog (odnosno iz Varaždinskih Toplica), a raskrižje s cestom koja dolazi iz Varaždina i koja se priključuje na ovaj pravac nešto južnije od ludbreške župne crkve. Cesta prema istoku prelazi preko Bednje što odgovara i današnjoj situaciji, a isto stanje potvrđuje kartama Jagoda Marković u prikazu urbanističkog razvoja Ludbrega.²⁴ Kod raskrižja se posjed *Bugna* dodirivao s posjedom *Vichen* i posjedom komesa Jurja. Može se pretpostaviti da je komes Juraj držao ludbreški kastrum ako je tada već postojao, s obzirom da se prvi put spominje 1320. godine. Ostatak međe ovog posjeda bi u tom slučaju tekao južno od Bednje i Ludbrega, uz Ludbreške vinograde i preko potoka, koji teče predjelom na topografskoj karti nazvanim Ribnjak, do brda Lajdiber; zatim potokom Črnoglavac uzvodno na zapad do istoimenog naselja, odakle se spustila do Bednje zapadno od mjesta Kučan Ludbreški. Lukačev sin Juraj, koji se spominje kao susjed u jugoistočnom dijelu posjeda, vjerojatno je isti Juraj čiji se posjed i naselje spominju na jugozapadnoj međi posjeda *Zarpetri*, a spominje se i na sjevernoj međi po-

i *sadašnjosti*. knjiga 1, Koprivnica: Centar za kulturu, 1989., 48.; PAVLEŠ, Ranko: *Nav. dj.*, 2013., 95–96.

18 PAVLEŠ, Ranko: *Nav. dj.*, 2013., 97.

19 RADOVIĆ MAHEČIĆ, Darja: *Stambena i javna arhitektura. // Ludbreg – ludbreška Podravina*, 105. (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997., 105.

20 WINTER, Marija: *Prvi gospodari Ludbrega. // Iz povijesti Ludbrega i okolice*, sv. 1, 55.

21 BELAJ, Juraj: *Nav. dj.*, 2001., 75–80.

22 BELAJ, Juraj: *Nav. dj.*, 2001., 76–77.; DOBRONIĆ, Lelja: *Nav. dj.*, 42.; ADAMČEK, Josip; KAMPUŠ, Ivan: *Nav. dj.*, 59., 94., 121.

23 VANINO, Miroslav: *Isusovci i hrvatski narod*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1969., 95–96.; ADAMČEK, Josip: *Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma. // Ludbreg*, (ur. Vlatko Madarić), Ludbreg: Skupština općine: SIJ za kulturu, tehničku kulturu i informiranje općine: Narodno sveučilište, 1984., 88.

24 MARKOVIĆ, Jagoda: *Urbanistički razvoj Ludbrega. // Ludbreg – ludbreška Podravina*, (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997., 72.

sjeda Rasinja, koja je opisana u ispravi iz 1248. godine.²⁵ Na međi posjeda Rasinja spominje se i Potejev sin Stjepan, koji je također južni susjed posjeda *Bugna*. Zapadni susjedi, jobagioni zaladske utvrde iz roda Mortun, vjerojatno su imali u posjedu Hrastovsko, odnosno *Horasnik*, spomenut na istočnoj međi posjeda Slanje, opisanoj u ispravi iz 1259. godine.²⁶

Sepulkralcima bi prema ovome pripadala zemlja uz Bednju, koja se prostirala istočno od ludbreškog dvorca, uz desnu obalu rijeke. U ovom opisu iz 1244. godine uz među se ne spominju ni crkva, ni samostan, tako da se ludbreška Crkva sv. Ivana s grobljem, koja se nalazila između dvorca i glavne ceste za Koprivnicu, ne može sa sigurnošću datirati u 13. stoljeće i ne bi se mogla pouzdano vezati ni uz jedan križarski red. Dobronić je primijetila naziv mjesta Apatija te ga navela kao argument potvrdi o prisutnosti križara na području današnje šume Križančija. I Belaj se nadovezuje zaključkom da bi to ime mogao biti pokazatelj postojanja sepulkralskog posjeda u Ludbregu.²⁷ No, Pavleš odbacuje povezanost toga imena sa sepulkralcima jer oni nisu imali opate, a kako se ime naselja prvi put spominje krajem 14. stoljeća u sklopu ludbreškog vlastelinstva, time bi bila isključena mogućnost kasnije iskrivljene tradicije o pripadajućem naselju nekom redu ili nekoj opatiji.²⁸ S druge strane, u literaturi se pojavljuje podatak da je Apatija u prvoj polovici 17. stoljeća pripadala zagrebačkim isusovcima;²⁹ međutim, izvor koji govori o tome kako je Suzana Ratkaj 1620. godine u Apatiju, kao pusto selo, naselila 11 obitelji i dodijelila im pravo na korištenje oranica i livada ipak definitivno potvrđuje pripadanje Apatije ludbreškom vlastelinstvu.³⁰ Dobronić piše kako su isusovci sepulkralsku

Križničiju prodali vlasniku grada Ludbrega 1640. godine za 3000 forinti, dakle, dvadeset godina nakon što je barunica Ratkaj raspolažala zemljom oko Apatije.³¹ Adamček, pak, donosi opis međe ludbreškog posjeda iz 1382. godine prema kojem se južna međa odvajala od Bednje smjerajući prema naselju Ketel, koje je tada pripadalo rasinjskom vlastelinstvu.³² Ketel je bio naziv za današnji Torčec.³³ Prema tome ispada da je međa zaobišla jedan dio područja uz Bednju, istočno od Ludbrega, uokolo današnjih mjesta Sigetec na sjeveru i Globočec na jugu. Iako se oba ova mjesta (Sigetec i Globočec) spominju u sklopu ludbreškog vlastelinstva od 1359. godine,³⁴ mogao bi se povući zaključak da se sepulkralski posjed u 13. stoljeću nalazio baš na ovome području te da se s vremenom, počevši od 14. stoljeća, smanjivao. To bi odgovaralo podatku da su isusovci u 17. stoljeću s prepozitutom u Glogovnici dobili *neka polja* kod Ludbrega, što ne isključuje mogućnost da je sepulkralski posjed sredinom 13. stoljeća zauzimao veću površinu. U prilog ovakvoj ubikaciji ide postojanje toponima Križnice koji navodi Winter, a prema njoj Dobronić (između mjesta Globočec, Čukovec i Bolfan), kao i Križnički breg (južno od Globočeca) koji navodi Pavleš.³⁵

U ovom kontekstu, možda bi se ranije spomenuta Crkva sv. Marije, koja je pripadala križarima, navedena u popisu župa iz 1334. godine mogla smjestiti u to područje, uz podravsku magistralu prema Koprivnici; moguće u blizini Globočeca koji bi tada (1334. godine) još uvijek mogao pripadati sepulkralcima te su ga do 1359. križari mogli izgubiti, odnosno prodati vlasniku ludbreškog posjeda. Ovakva ubikacija crkve bi odgovarala redosljedu navođenja župa u popisu iz 1334. godine prema kojem se križarska crkva nalazila između Crkve sv. Trojstva u Ludbregu i Crkve sv. Petra *de Beegna*, koja se nalazila u današnjem mjestu Sv. Petar Ludbreški.³⁶ Pavleš je predložio smještaj ove crkve u Kučan, no s oprezom zbog male uda-

25 CD, sv. IV, 353–354.

26 CD, sv. V, 133.

27 DOBRONIĆ, Lelja: *Nav. dj.*, 42.; BELAJ, Juraj: *Nav. dj.*, 2003., 152.

28 PAVLEŠ, Ranko: *Nav. dj.*, 26.

29 TUSUN, Marija: *Apatija – povijesni podaci. // Ludbreg – ludbreška Podravina*, (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997., 249.

30 ADAMČEK, Josip: *Nav. dj.*, 90.

31 DOBRONIĆ, Lelja: *Nav. dj.*, 41.

32 ADAMČEK, Josip: *Nav. dj.*, 82.

33 PAVLEŠ, Ranko: *Nav. dj.*, 26.

34 PAVLEŠ, Ranko: *Isto*, 26.

35 DOBRONIĆ, Lelja: *Nav. dj.*, 33.

36 BUTURAC, Josip: *Nav. dj.*, 75.

ljenosti koja bi u tom slučaju postojala između te i ludbreške crkve. S druge strane, govoreći o Bolfanu, on iznosi podatak o kapeli Djevice Marije spomenute u vizitaciji iz 1659. godine koja se nalazila in *Wolfgangpago vallachorum*, no dvoji o njezinom smještaju, pretpostavljajući da se mogla nalaziti u široj okolici Bolfana.³⁷ Župna crkva sv. Marije ne spominje se 1501. godine iako ju Buturac povezuje sa župom u Križovljanu, no, kako je već ranije rečeno, to je već Dobronić opovrgnula kao krivu ubikaciju.³⁸ Budući da je Globočec ponovno bio naseljen tek 1663. godine, moguće je da je kapela sv. Marije u vizitaciji 1659. godine povezana s najbližim tadašnjim naseljenim mjestom.³⁹ Ovaj prijedlog o ubikaciji crkve križara bi dodatno potkrijepio i već spomenuti Kukuljevićev navod da je križarski samostan postojao još u 18. stoljeću nedaleko ludbreškog grada, u blizini varaždinske ceste.

Ovime bih se djelomično složio s Belajem utoliko što bih sepulkralce doista smjestio na područje današnjeg Ludbrega iako ipak vjerujem da se ivanovačka *Bynna* iz 1239. godine odnosila na današnji Ivanec.

3. Zaključak

Razdoblje na prijelazu razvijenog u kasni srednji vijek, odnosno 13. i 14. stoljeće, još je uvijek obavijeno velom tajne zbog nedovoljnih arheoloških i povijesnih istraživanja. Naselja koja su tada postojala kao središta veleposjeda danas više ne postoje ili su izmijenjenih nazivlja. Teško je utvrditi i međe nekadašnjih plemićkih posjeda. Ludbreška Podravina svojim se sjevernim granicama oslanja na rijeku Dravu kojoj s druge strane stoje ugarske županije. I dok se o samom Ludbregu i njegovoj utvrdi ipak nešto više zna, o pojedinim podravskim i kalničkim selima gotovo da i nema traga. *Bugna*, *Ebrys*, *Chernech* nazivlja su koja danas laicima ne predstavljaju imena mjesta iz bliže okolice. S velikim poteškoćama se i danas ubi-

cira mjesto srednjovjekovnih crkvi i svetišta, kao i patrona sakralnih objekata. Najznačajniji događaj u nacionalnoj povijesti 13. stoljeća svakako je provala azijskih Tatara 1241./42. godine u Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo, a njihovo kretanje itekako se približilo Ludbregu. Stanje koje je nastalo po njihovom odlasku nije do kraja rasvijetljeno. Glavni povijesni izvori se nadovezuju na kraljevske i plemićke isprave latiniziranog teksta, a poznata je i činjenica da se tijekom višegodišnjih prepisivanja događale greške u rukopisu koje su kasnijim povjesničarima bitno otežale rekonstrukciju starih nazivlja, događaja i osoba. Na povjesničarima je, kao i srodnim strukama, da i dalje nastoje rasvijetliti zasjenjena stoljeća srednjeg vijeka.

Summary

A contribution to the cognition of the Ludbreg's area during the 13th century

The earliest known written sources which mention the territory of the Ludbreg's River Drava Basin date from the 13th century. The preserved written sources from that period mostly resolve issues related to properties but they also contain the descriptions of borders between these properties along with the information of the cultural landscape and the names of the landlords. The sources contain the descriptions between the properties of Slanje, Bugna (Bednja), Zarpetri, Črnc, Ebrys (Obrež) and Razna (Rasinja) as well as other neighbouring properties or landlords. By relying on the mentioned sources as well as on the published papers which talk about the history of Ludbreg the author suggests new elements for the reconstruction of borders of the property of Zarpetri and the ubication of the property of Bednja and the property of the Sepulchres which sources mention in the vicinity of Ludbreg.

37 PAVLEŠ, Ranko: *Nav. dj.*, 98., 102.

38 BUTURAC, Josip: *Nav. dj.*, 75.; DOBRONIĆ, Lelja: *Nav. dj.*, 42.

39 TUSUN, Marija: *Globočec – povijesni podaci. // Ludbreg – ludbreška Podravina* (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997., 257.

Literatura

- ADAMČEK, Josip; KAMPUŠ, Ivan: *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976.
- BELAJ, Juraj: *Arheološko naslijeđe viteških redova na sjeverozapadnom prostoru središnje Hrvatske*. magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001.
- BELAJ, Juraj: *Ecclesia sancti Johannis apud cruciferos in Bynna*. // Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 1, 20, Zagreb: Institut za arheologiju, 2003., 151–155.
- BUDAK, Neven: *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb, Koprivnica: Nakladna kuća dr. Feletar, 1994.
- BUTURAC, Josip: *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine*. // Starine 59, Zagreb: JAZU, 1984., 43–107.
- DOBRONIĆ, Lelja: *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj*. // Rad JAZU, 406, Zagreb: JAZU, 1984.
- FELETAR, Dragutin: *Podravina: općine Đurđevac Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti*. knjiga 1, Koprivnica: Centar za kulturu, 1989.
- HORVAT, Anđela: *Između gotike i baroka*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1975.
- KANCIJAN, Antun: *Traganje za podrijetlom imena mjesta sela ludbreške Podravine*. // Podravski zbornik (ur. Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 114–122.
- KUKULJEVIĆ, Ivan: *Priorat vranski sa vitezi templari i hospitalci Sv. Ivana u Hrvatskoj*. // Rad JAZU, 81, Zagreb: JAZU, 1886.
- *Ludbreg* (ur. Vlatko Mađarić), Ludbreg: Skupština općine: SIZ za kulturu, tehničku kulturu i informiranje općine: Narodno sveučilište, 1984.
- *Ludbreg – ludbreška Podravina* (ur. Katarina Horvat-Levaj, Ivanka Reberski), Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne i prirodne baštine: Ministarstvo razvitka i obnove, 1997.
- PAVLEŠ, Ranko: *Podravina u srednjem vijeku – Povijesna topografija srednjovjekovne Gornje Komarnice: Topografija srednjovjekovne križevačke županije (ludbreška, koprivnička, đurđevačka Podravina)*, Samobor: Meridijani, Koprivnica: Povijesno društvo, 2013.
- PAVLEŠ, Ranko: *Vlastelinstvo Bednja i posjed Kapela u srednjem vijeku*. // Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja, XI, 21, 2012, 5–16.
- STOŠIĆ, Josip: *Srednjovjekovna umjetnička svjedočanstva u Zagrebačkoj biskupiji*. // Sveti trag devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije (ur. Margari-ta Šimat, Danko Zelić), Zagreb: MGC – Muzej Mimara, 1994., 101–130.

- VANINO, Miroslav: *Isusovci i hrvatski narod*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1969.
- WINTER, Marija: *Iz povijesti Ludbrega i okolice*. sv. 1, Ludbreg: Grad Ludbreg, Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“, 2000.
- WINTER, Marija: *Na podravskoj magistrali*. // Podravski zbornik (ur. Dragutin Feletar), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1985., 123–130.

Izvori

- SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. IV, Zagreb, 1906.
- SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. V, Zagreb, 1907.
- SMIČIKLAS, Tadija (ur.): *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), sv. VIII, Zagreb, 1910.